

Kríza starostlivosti

Zlyhania pri zabezpečovaní starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a práv utečieniek z Ukrajiny v Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku

@2023

A.L.E.G (Rumunsko)
Center for Reproductive Rights (medzinárodná organizácia)
Združenie EMMA (Maďarsko)
E-Romnja (Rumunsko)
FEDERA (Poľsko)
Nadácia Feminoteka (Poľsko)
Možnosť voľby (Slovensko)
Centrum FILIA (Rumunsko)
Asociácia nezávislých pôrodných asistentiek (Rumunsko)

Ak chcete použiť, prispôbiť alebo preložiť akúkoľvek časť tejto publikácie, obráťte sa na Centrum pre reprodukčné práva.

Center for Reproductive Rights

16, Rue du Mont-Blanc
1201 Ženeva
Švajčiarsko

+41 22 552 16 90

www.reproductiverights.org

Geneva@reprorights.org

CENTER *for*
REPRODUCTIVE
RIGHTS

„Nie sme len nejaké neznáme osoby idúce po ulici, máme svoje životy a svoju vlastnú hodnotu... To je ľudskosť.“

Anna* z Ukrajiny, v súčasnosti žije v Poľsku

Zhrnutie

Rozsiahla invázia armády Ruskej federácie na Ukrajinu, ktorá sa začala vo februári 2022, má pre ľudí z Ukrajiny naďalej zničujúce dôsledky. V kontexte vojnového útoku dochádza k zločinom nebývalej brutality, útokom na civilné obyvateľstvo a civilnú infraštruktúru a porušovaniu ľudských práv vrátane rodovo podmieneného násillia a sexuálneho násillia.

Od začiatku invázie milióny ľudí z Ukrajiny hľadali útočisko, bezpečie a istotu v Európskej únii. Pre mnohých z nich boli prvými krajinami, ktorých štátnu hranicu prekročili, Maďarsko, Poľsko, Rumunsko a Slovensko. Väčšinu ľudí na úteku predstavujú ženy a deti.

Miestne obyvateľstvo, občianska spoločnosť a dobrovoľníctvo v Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku reagovali na túto krízovú situáciu od samého začiatku s mimoriadnou solidaritou. Celé spoločnosti sa zmobilizovali vo výnimočnom rozsahu, a hoci nebolo všetko dokonalé, vynaložili značné úsilie, aby reagovali na okamžité aj dlhodobé potreby ľudí na úteku z Ukrajiny.

Maďarsko, Poľsko, Rumunsko a Slovensko však patria k európskym krajinám s najkomplikovanejšou

situáciou v oblasti zdravotnej starostlivosti o sexuálne a reprodukčné zdravie a podporných služieb v súvislosti s rodovo podmieneným násillím. Desiatročia, počas ktorých vlády jednotlivých krajín do týchto foriem starostlivosti a podpory dostatočne neinvestovali a nepovažovali ich za prioritu, spolu s reštriktívnymi a nejasnými právnymi a politickými rámcami a pretrvávajúcou stigmatizáciou a obmedzovaním sexuálnych a reprodukčných práv výrazne obmedzujú prístup ku kvalitnej starostlivosti.

Skutočnosť, že do Maďarska, Poľska, Rumunska a na Slovensko prišli milióny žien a dievčat z Ukrajiny, vyvolala vážne obavy o to, či budú mať prístup k základným formám zdravotnej starostlivosti a podporných služieb. Ukázalo sa, že k porušovaniu základných práv, ktorému čelili na Ukrajine, sa pridalo porušovanie práv mimo nej. Osobitné obavy sa týkali utečieniek, ktoré na Ukrajine v súvislosti s vojnovým konfliktom prežili sexuálne násillie a rodovo podmienené násillie vrátane znásillnenia či stali sa terčom iných rodovo podmienených zločinov.

Od júla 2022 do apríla 2023 naše organizácie uskutočnili hĺbkový prieskum s cieľom preskúmať nedostatky a prekážky v prístupe k sexuálnej a

reprodukčnej zdravotnej starostlivosti a k podporným službám v súvislosti s rodovo podmieneným násilím, s ktorým sa utečenky z Ukrajiny stretávajú v Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku. V priebehu deviatich mesiacov sme zozbierali informácie prostredníctvom pološtruktúrovaných rozhovorov s viac než 80 odborníčkami a odborníkmi, ľuďmi z praxe v zainteresovaných profesiách a utečenkami z Ukrajiny, ktoré v súčasnosti žijú v týchto štyroch krajinách.

VÁŽNE PREKÁŽKY

Z našich zistení vyplýva, že prístup utečienok k starostlivosti a podpore zhoršuje celý rad rozsiahlych a vzájomne sa prehlbujúcich prekážok.

Hoci sa štyri krajiny, v ktorých prieskum prebehol, líšia z hľadiska závažnosti a rozsahu týchto prekážok, vo všetkých prípadoch existuje viacero zákonných obmedzení a ďalších limitujúcich faktorov a nedostatkov, ktoré reálne zasahujú do napĺňania potrieb utečienok z Ukrajiny hľadajúcich prístup k sexuálnej a reprodukčnej zdravotnej starostlivosti a podpore v súvislosti s prežitým rodovo podmieneným násilím. Tieto prekážky ešte umocňuje celý rad špecifických problémov vyplývajúcich z toho, že ide o ženy na úteku pred ozbrojeným konfliktom a brutálnym násilím, ku ktorému dochádza v súvislosti s prebiehajúcou vojnou.

„Ženy uvádzajú, že neveria, že sa im podarí uspieť a získať ochranu a starostlivosť.“

Anastasiia Podorozhnia, Martynka, ukrajinská organizácia v Poľsku

Právne prekážky: V Maďarsku, Poľsku a na Slovensku sú možnosti interrupčnej starostlivosti a núdzovej antikoncepcie značne obmedzené reštriktívnymi zákonmi a procesnými pravidlami, ktoré utečenkám sťažujú včasný prístup k tejto starostlivosti. Takmer úplný zákaz umelého prerušenia tehotenstva v Poľsku má vážne dôsledky pre prístup utečienok k interrupčnej starostlivosti. Medikamentózne prerušenie tehotenstva je ilegálne v Maďarsku aj na Slovensku a prístup k interrupčnej starostlivosti spomaľuje a komplikuje viacero nadväzujúcich procesných požiadaviek. Pre mladistvé osoby do osemnásť rokov, ktoré pricestovali z Ukrajiny samy, je vo všetkých troch krajinách prístup k sexuálnej a reprodukčnej zdravotnej starostlivosti bez súhlasu rodiča alebo zákonného zástupcu takmer nemožný.

Finančné prekážky: V každej zo štyroch krajín ostávajú niektoré formy sexuálnej a reprodukčnej zdravotnej starostlivosti pre mnohé utečenkky z Ukrajiny nedostupné aj v dôsledku finančných nákladov, a to aj napriek uplatňovaniu smernice EÚ o dočasnej ochrane a vnútroštátnych predpisov, ktorými sa smernica implementuje. Za niektoré formy sexuálnej a reprodukčnej zdravotnej starostlivosti je potrebné osobne platiť či doplácať tak vo verejných, ako aj v súkromných zdravotníckych zariadeniach. Celý rad prekážok bráni včasnému prístupu k špecializovanej starostlivosti prostredníctvom systému verejného zdravotníctva a mnohé utečenkky si nemôžu finančne dovoliť súkromnú zdravotnú starostlivosť.

Informačné prekážky: Nedostatok informácií a jazykové bariéry predstavujú aj viac ako rok od začiatku rozsiahlej ruskej invázie na Ukrajinu vo všetkých štyroch krajinách výrazný problém pre utečenkky, ktoré potrebujú prístup k sexuálnej a reprodukčnej zdravotnej starostlivosti a podpore v súvislosti s rodovo podmieneným násilím. Nadalej pretrváva nápadný nedostatok jasných a verejne dostupných informácií v ukrajinskom, ruskom a anglickom jazyku o tom, kde sú tieto druhy starostlivosti a podpory dostupné a aké nároky je potrebné na ich využitie splniť. Na šírenie existujúcich informácií sa často nevyužívajú účinné neformálne informačné kanály a v kľúčových zdravotníckych zariadeniach, u poskytovateľov a poskytovateľiek sociálnych služieb a na úradoch pretrváva nedostatok kvalifikovaných tlmočnických služieb.

Nízka kvalita starostlivosti, stigmatizácia a diskriminácia: Mnohým utečenkám z Ukrajiny sa dostáva subštandardná sexuálna a reprodukčná zdravotná starostlivosť, v zdravotníckych zariadeniach sa stretávajú so škodlivými odkladmi, výpadkami v poskytovaných službách alebo diskrimináciou. Tieto nedostatky v kvalite starostlivosti vyplývajú z právnych, finančných a informačných prekážok, ako aj zo zastaraných noriem a slabín systému zdravotnej starostlivosti. V prípade niektorých utečienok poskytovanú starostlivosť výrazne ovplyvňuje aj stigma, ktorá sa spája so sexuálnym a reprodukčným zdravím a právami a rodovo podmieneným násilím.

Skúsenosti žien, ktoré pricestovali samy, mladistvých a LGBTIQ+ osôb s hľadáním zdravotnej starostlivosti ovplyvňujú aj škodlivé rodové stereotypy a normy. Vo všetkých štyroch krajinách túto situáciu ešte zhoršujú pribúdajúce útoky proti sexuálnym a reprodukčným právam a rodovej rovnosti.

Neprimerané služby a protokoly týkajúce sa rodovo podmieneného násillia: Úroveň služieb a podpory dostupných pre ženy z Ukrajiny, ktoré prežili rodovo podmienené násillie, zostáva vo všetkých štyroch krajinách príkro neprimeraná. Napriek úsiliu vynaloženému na riešenie existujúcich slabín naďalej pretrváva nedostatok špecializovaných a komplexných služieb a medzisektrovej koordinácie, ako aj absencia kľúčových protokolov, usmernení a odbornej prípravy, ktoré by zaistili primerané zásahy a reakcie zo strany klinického a justičného sektora, najmä v súvislosti so sexuálnym násillím.

Ohrozenie obhajkýň a obhajcov ľudských práv: Po začiatku rozsiahlej vojenskej invázie ruskej armády na Ukrajinu sa obhajkyne a obhajcovia ľudských práv a organizácie občianskej spoločnosti v danej krajine aktívne v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a práv, rodovo podmieneného násillia, práv žien a práv LGBTIQ+ osôb ihneď mobilizovali, aby dokázali reagovať na potreby utečieniek z Ukrajiny v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a rodovo podmieneného násillia. Aj po viac než roku zostávajú hlavnými poskytovateľkami priamej

„Lieky, ktoré potrebujem, si objednávam z Ukrajiny, pretože je to rýchlejšie a lepšie... a moje kamarátky chodia na Ukrajinu... na gynekológiu. Aj ja pôjdem na Ukrajinu, keď to budem potrebovať, pretože tam je to jasné.“

Anna* z Ukrajiny, v súčasnosti žije v Poľsku

pomoci pre ženy a dievčatá z Ukrajiny, ktoré takúto formu starostlivosti a podpory potrebujú. No hoci stále pokračujú v poskytovaní a rozširovaní tejto pomoci, mnoho z nich zápasí s celou škálou hlboko zakorenených problémov a tvrdou realitou vrátane vážnych hrozieb, zastrašovania a obťažovania, ako aj s finančnou a prevádzkovou neistotou.

ŠKODLIVÉ VPLYVY

V dôsledku týchto prekážok je pre mnohé utečenky z Ukrajiny stále veľmi zložitú získať v Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku prístup k cenovo dostupnej a kvalitnej sexuálnej a reprodukčnej zdravotnej starostlivosti a podporným službám pre preživšie rodovo podmieneného násillia. Namiesto toho pri hľadaní starostlivosti čelia značným ťažkostiam a sú vystavené škodlivým odkladom, trpia úzkosťou a strachom, finančnou záťažou a často sa im podarí dostať len k subštandardnej starostlivosti.

1. Ženy sa za sexuálnou a reprodukčnou zdravotnou starostlivosťou dočasne vracajú na Ukrajinu.

Dostať sa k zdravotnej starostlivosti v Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku je pre utečenky z Ukrajiny také náročné, že mnohé ženy, ktoré počas posledných pätnástich mesiacov prekročili štátne hranice do Európskej únie hľadajú bezpečie a útočisko pred prebiehajúcim ozbrojeným

konfliktom, majú v súčasnosti pocit, že ak potrebujú sexuálnu a reprodukčnú zdravotnú starostlivosť, nemajú inú možnosť, než sa dočasne vrátiť na Ukrajinu. Hoci neexistujú žiadne kvantitatívne údaje o počte a škále žien, ktoré sa vracajú na Ukrajinu kvôli zdravotnej starostlivosti, podľa našich zistení ide o bežný jav. Viacero respondentiek vo všetkých štyroch krajinách zdôraznilo, že práve k tomuto riešeniu sa utieka mnoho žien, aby sa vyhli prekážkam v prístupe k starostlivosti a nedostatkom v jej kvalite v hostiteľských krajinách. Napriek tomu, že spôsoby poskytovania starostlivosti na Ukrajine sú pre utečenky známe, cesta na Ukrajinu môže byť nákladná a riskantná a spôsobovať im vysokú mieru stresu a úzkosti, najmä ak v prípade potrebnej sexuálnej a reprodukčnej zdravotnej starostlivosti ide o čas.

2. Ženy odkladajú využívanie sexuálnej a reprodukčnej zdravotnej starostlivosti.

Nerátajúc núdzové situácie, uvedené prekážky spôsobujú, že mnohé ženy vyhľadanie starostlivosti dlho odkladajú, čím v konečnom dôsledku ohrozujú svoje zdravie a pohodu. Stres, úzkosť, poníženie a diskriminácia, ktoré zažívajú mnohé ženy pri snahe získať prístup k zdravotnej starostlivosti v Maďarsku, Poľsku, Rumunsku a na Slovensku, vedú k tomu, že mnohé utečenky z Ukrajiny túto snahu pravidelne čo najdlhšie odkladajú. Ďalšie na dlhý čas odkladajú

návrat za zdravotnou starostlivosťou na Ukrajinu, a to kvôli obavám o bezpečnosť, starostlivosti o rodinu alebo z finančných dôvodov. Dlhodobé odkladanie zdravotných vyšetrení často vedie k akútnym zdravotným problémom a ohrozeniu zdravia.

3. Ženy v Poľsku a Maďarsku využívajú interrupčné služby mimo zákonného rámca poskytovania zdravotnej starostlivosti.

Ak ženy nemôžu na účely umelého prerušenia tehotenstva cestovať späť na Ukrajinu, mnohé z nich sú v Poľsku a Maďarsku nútené vyhľadať interrupčné služby, ktoré vybočujú zo zákonného rámca danej krajiny. Najčastejšie si objednávajú medikamenty vo forme interrupčných tabliet cez internet, prostredníctvom telemedicínskych služieb, ktoré ponúkajú organizácie občianskej spoločnosti so sídlom v iných častiach Európy, alebo vycestujú za starostlivosťou do iných európskych krajín. Tento spôsob umelého prerušenia tehotenstva sa stáva nevyhnutnosťou najmä pre ženy v Poľsku, ale aj pre niektoré utečanky v Maďarsku a príležitostne aj na Slovensku, kde je prístup k interrupcii v praxi zložitý a dostupné je len prerušenie tehotenstva chirurgickou cestou. Takéto možnosti prerušenia tehotenstva vyvolávajú v utečenkách značný strach a obavy.

„Všetky ženy, ktoré poznám...využívajú túto príležitosť, keď sa vracajú na Ukrajinu...hneď to využijú na to, aby obehali všetky svoje lekárky a lekárov. No ako prvé idú na gynekológiu... Všetky sa snažia využívať služby doma na Ukrajine, ak na to majú možnosť. A keď to nie je možné, čakajú, než sa tam dostanú.“

Natalia* z Ukrajiny, v súčasnosti žije na Slovensku

„Necítia sa...v bezpečí a zaradené do zdravotníckeho systému. Nie, nemajú pocit, že sa systém o ne stará, a necítia sa bezpečne.“

Irina Mateescu, Asociácia nezávislých pôrodných asistentiek, Rumunsko

4. Osoby, ktoré prežili rodovo podmienené násilie, sa často musia zaoberať bez základných služieb a podpory.

Výrazné nedostatky v úrovniach dostupných služieb a podpory v súvislosti s rodovo podmieneným násilím spolu s neochotou mnohých utečieniek vyhľadať pomoc alebo nahlásiť prípady násillia vedú k tomu, že mnohé osoby, ktoré takéto násillie prežili, nezískajú prístup k primeraným spôsobom rehabilitácie a starostlivosti vrátane kvalitnej psychosociálnej podpory, zdravotnej starostlivosti, bezpečného bývania a právnej pomoci. Napriek intenzívnemu úsiliu, ktoré za uplynulý rok vynaložili organizácie občianskej spoločnosti a humanitárne organizácie v každej zo skúmaných krajín, realita je taká, že mnohé osoby z Ukrajiny, ktoré prežili násillie, systém stále nedokáže podchytiť a so svojou traumou, zdravotnými problémami a ďalšími následkami prežitého násillia sa vyrovnávajú bez akejkoľvek odbornej asistencie a pomoci.

5. Niektoré skupiny utečieniek čelia zvýšeným prekážkam a diskriminácii.

Niektoré skupiny utečieniek sú ohrozené tzv. intersekciónálnou, teda viacnásobnou diskrimináciou, kvôli ktorej čelia zvýšeným prekážkam pri hľadaní starostlivosti v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a služieb

podpory v súvislosti s rodovo podmieneným násilím. Najmä rómske ženy a LGBTIQ+ osoby na úteku čelia znepokojujúcej miere rasizmu a diskriminácie a niekedy je pre ne dostupná iba starostlivosť zníženej kvality, resp. celkom nedostupná.

6. Veľmi často je prístup k starostlivosti možný len s pomocou MVO a obhajkyň a obhajcov ľudských práv.

Tam, kde majú utečenky zabezpečenú starostlivosť a podporu, je to často vďaka úsiliu organizácií občianskej spoločnosti v danej krajine, ktoré neúnavne reagujú na potreby utečieniek a pomáhajú im prekonať prekážky v prístupe k starostlivosti a podpore. Po invázii sa organizácie a aktivistky v oblasti ľudských práv, sexuálneho a reprodukčného zdravia a práv, rodovo podmieneného násillia, práv žien a práv LGBTIQ+ osôb ihneď mobilizovali, aby dokázali reagovať na potreby utečieniek z Ukrajiny v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a rodovo podmieneného násillia. Aj po viac ako roku zostávajú hlavnými poskytovateľkami informácií a pomoci pre ženy a dievčatá z Ukrajiny, ktoré takúto formu starostlivosti a pomoci potrebujú. Mnoho z nich však zápasí s celou škálou hlboko zakorenených problémov a tvrdou realitou vrátane vážnych hrozieb, zastrasovania a obťažovania, ako aj s finančnou a prevádzkovou neistotou.

„Ženy sú zmätené, neovládajú [tunajší] jazyk...cestujú naspäť na Ukrajinu, do západnej časti, kde si nájdu ukrajinskú ambulanciu, ktorej prax sa viac ponáša tomu, na čo sú zvyknuté... Pretože na to, aby sa zverili lekárke či lekárovi do starostlivosti, obzvlášť v takejto citlivej záležitosti, musia k nim pociťovať dôveru, a nie som si istá, či [tu] ho majú.“

Julia* z Ukrajiny, v súčasnosti žije v Rumunsku

Center for Reproductive Rights

16, Rue du Mont-Blanc

1201 Ženeva

Švajčiarsko

+41 22 552 16 90

www.reproductiverights.org

Geneva@reprorights.org